

Lise Öğrencileri Arasında Madde Kullanım Sıklığı ve Etkileyen Faktörler

Incidence of Using Substances Among High School Students and Affecting Factors

Dilek Akkuş¹, Aysel Karaca², Dilek Konuk Şener², Handan Ankaralı³

ÖZET

Amaç: Ergenlerde madde kullanımı son yıllarda sıklıkla ele alınan önemli bir konudur. Bu çalışmanın amacı, lise öğrencileri arasında madde kullanım sıklığını ve bu maddeleri kullanmalarını etkileyen faktörleri belirlemektir.

Yöntem: Kesitsel tipteki bu çalışma 2015-2016 öğretim yılında üç lisede öğrenim gören 1997 öğrenci ile yapıldı. Küme örnekleme yöntemi ile tasarlanan çalışmada gönüllü olan öğrencilerin tamamı çalışma kapsamına alındı. Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen soru formu aracılığı ile toplandı. Soru formu akran eğitici öğrenciler tarafından öğrencilere sınıf ortamında dağıtıldı ve araştırmacıların gözetimi altında doldurmaları sağlandı. Veriler, ortalama, standart sapma, sayı ve frekanslar, ki-kare, çoklu lojistik regresyon modeli ile analiz edilmiştir.

Bulgular: Bu çalışmada öğrencilerin hayatlarında en az bir kez esrar kullanma oranı %3.6, ekstazi kullanma oranı %1.6, uçucu kullanma oranı %3.5'tur. Tüm maddelerde erkek, Endüstri Meslek Lisesinde okuyan ve 12. sınıflarda olan öğrencilerin madde kullanım sıklığının diğerlerine göre fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca madde kullanan arkadaş olması, okul başarısının düşük olması, devamsızlık yapma, disiplin cezası alma, polisle başı derde girme durumlarının madde kullanımını arttırdığı belirlenmiştir ($p < 0,001$).

Sonuçlar: Öğrencilerde yasadışı madde kullanım sıklığı Türkiye ve diğer ülkelerde yapılan çalışma sonuçları ile benzerlik göstermiştir. Öğrencilerin sosyodemografik özellikleri, aile-okul ve arkadaş özelliklerinin madde kullanma sıklığını üzerinde önemli değişkenler olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ergen, lise öğrencileri, madde bağımlılığı.

ABSTRACT

Objective: Substance use is an important subject that has been addressed frequently among adolescents in recent years. The aim of this study is to determine the incidence of substance use among high school students and the factors affecting the use of these substances.

Method: This sectional-type study was carried out with 1997 students who were studying in three high schools between 2015-2016 academic year. All of the volunteer students were enrolled in the study that was designed by cluster sampling method. Data were collected by a questionnaire which was developed by the researchers. Questionnaires were distributed to the students by peer educators within the class, and the forms were filled under the supervision of the researchers. Data were analyzed by using mean, standard deviation, number and frequencies, chi-square and multiple polytomous logistic regression model.

Results: In this study ratio of students who have used marijuana once in their lives is 3,6%, who have used ecstasy is 1,6%, and ratio for the volatile is 3,5%. For all of the substances, it is determined that frequency of drug usage is more in students who is male, studied in industrial vocational schools and 12nd grade than others. In addition to this, it is determined that the factors of friends who use substances, unsuccessful school grades, absenteeism, disciplinary punishments and trouble with police increase the usage of substances.

Conclusion: Students' illegal drug usage frequency shows similarity with study results which have done in other countries and Turkey. It is seen that student sociodemographic characteristics, family, friend and school features are important factors which affect the frequency of drug usage.

Key Words: adolescent, college students, substance abuse.

¹ Öğr. Gör., Düzce Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu
²Yrd. Doç. Dr., Düzce Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu
³Prof. Dr., Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi Biyoistatistik Anabilim Dalı

Address reprint requests to:
Aysel Karaca, Düzce Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, Konuralp Yerleşkesi Merkez, Düzce - TURKEY

E-mail address:
ayselkaraca@duzce.edu.tr

Phone:
+90 (380) 542 11 41

Date of submission:
September 1, 2016

Date of acceptance:
November 3, 2016

GİRİŞ

Madde kullanımı ve bağımlılığı, günümüzde bütün toplumların yüzleşmek zorunda kaldığı en önemli halk sağlığı sorunlarından biri haline gelmiştir (1). Türkiye’de de son yıllarda bağımlılık ile ilgili araştırmalara ağırlık verildiği özellikle de ergenlerde madde kullanım yaygınlığı ile ilgili araştırmaların daha sık yapıldığı gözlenmektedir (2). Madde bağımlılığı ergenlik döneminin önemli bir sağlık problemidir (3-5). Türkiye’de lise öğrencileri arasında yapılan araştırma sonuçları, madde kullanım yaygınlığının bölgelere ve maddenin türüne göre değişmekle birlikte genel olarak artış gösterdiğini ortaya koymaktadır (6). Amerika Birleşik Devletleri’nde lise öğrencileri ile yapılan geniş çaplı bir araştırmada son 30 gün içerisinde öğrencilerin % 34.9’unun alkol ve %23.4’ünün esrar kullandığı belirlenmiştir (7). 2004 yılında İstanbul’da lise ikinci sınıflar ile yapılan araştırmada yaşam boyu en az bir kez uçucu madde kullanım yaygınlığı %5.9, flunitrazepam kullanım yaygınlığı %4.4, esrar kullanım yaygınlığı %5.8, benzodiazepin kullanım yaygınlığı %3.7, ekstazi kullanım yaygınlığı %3.1 ve eroin kullanım yaygınlığı %1.6 olarak bulunmuştur (8).

Madde kullanımının yaygınlığının artması ve erken yaşlara kadar inmesinde bazı çevresel faktörlerin önemli etkisi olduğu vurgulanmaktadır. Bu faktörler incelendiğinde; yaş, terk etme, ölme, boşanma gibi çeşitli nedenlerle parçalanmış aile içinde yetişme, aile içinde sorunları paylaşamama, okul başarısızlığı, suça eğilim, okuldan, evden kaçma, aykırı gruplara üye olma, aile ve okulda disiplin sorunları yaşama gibi durumların etkili olduğu görülmektedir (9,10). Madde kullanımının cinsiyetler arasında farklılık gösterdiği, erkek öğrencilerin daha fazla bağımlılık yapıcı madde kullandığı bilinmektedir (9, 10). Yapılan çalışmalarda madde kullanımına yol açan risk faktörleri arasında arkadaş etkisi ve arkadaş özelliklerinin de ön plana çıktığı belirlenmiştir. Ayrıca silah taşıma, suç işleme, kavgaya karışma gibi eylemlerin de madde kullanımı ile birlikte görülme sıklığı artmaktadır (7,11, 12, 14). Madde kullanımını artmasını etkileyen diğer etkenlerden birisi ise sosyoekonomik yapı farklılıklarıdır. Düşük sosyoekonomik yapıda yaşam koşullarının ağırlaşması, gelecekte beklenti

kaybı ve baş etme yetersizlikleri madde kullanım riskini arttırırken, sosyoekonomik düzeyi yüksek yapıda, ergene daha fazla tolerans, tatminsizlik ve farklı arayışlarda bulunma ve maddi olarak maddeye ulaşma kolaylığı riski arttırmaktadır (1).

Türkiye’de yasa dışı maddelerin kullanımı ile ilgili veriler batı ülkeleri boyutlarına henüz ulaşmamakla birlikte oranların hızla arttığı görülmektedir. Bu nedenle ergenlere yönelik yapılacak risk önleyici koruyucu sağlık müdahalelerin hızlandırılması, yaygınlaştırılması madde kullanımına bağlı diğer zararların önlenmesi bakımından oldukça önemlidir (3).

Bu doğrultuda çalışma Düzce ilinde lise öğrencilerinin madde kullanım sıklıkları ve kullanımalarını etkileyen bazı risk faktörlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmadan elde edilecek sonuçların etkili okul sağlığı programları geliştirmek için önemli bir veri tabanı oluşturacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu çalışma kesitsel (cross-sectional) bir araştırmadır. Düzce il merkezinde 18 devlet ve 9 özel lise vardır. Bu liselerde 10.292 erkek, 9517 kız olmak üzere toplam 19.908 öğrenci öğrenim görmektedir. 2015 yılı Şubat-Mart-Nisan aylarında yapılan çalışmada küme örnekleme yöntemi tercih edildi. İlde her bir okul tipinden iki tane olup öğrenci sayısı daha fazla olan ve öğrenci profili açısından daha heterojen yapıda olan okullar tercih edildi. Bu okullar farklı ekonomik düzeyde aile yapısına sahip olan ailelerin çocuklarından oluşmakta idi. Her okul tipini temsil etmesi amacı ile çalışmaya bir Anadolu Lisesi, bir Endüstri Meslek Lisesi, Bir Kız Meslek Lisesinin 9,10,11,12. sınıfları dâhil edildi. Seçilen okullarda araştırmaya katılmaya gönüllü olan tüm öğrenciler araştırmaya katılmaya gönüllü oldu. Üç okulda çalışmanın yapıldığı dönemde araştırma kapsamında 2340 öğrenci anket doldurdu. Anketlerin 825 kız, 1172 erkek olmak üzere toplam 1997’si geçerli bulundu.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmanın verileri aynı okullarda yürütülen “Akran eğitimi projesi” çerçevesinde

toplandı. Bu projede akran eğitmeni olarak seçilen ve eğitim verilen öğrencilerin, akranlarını temel bağımlılık bilgisi ve bağımlılıktan korunma konusunda eğitmeleri amaçlandı.

Akran Eğitimcilerinin (AE) Belirlenmesi

AE seçiminde şu yollar izlendi:

- Çalışmaya alınan üç okulun 11. sınıf öğrencilerine (n=826) "Kimdir Bu?" testi uygulandı.
- "Kimdir bu" testinden en çok puan alan (n=33) öğrenciler ile yüz yüze bireysel görüşmelerde araştırmanın içeriği ve detayları anlatıldı ve öğrencilere çalışmaya katılma istekleri soruldu. Çalışmaya katılmayı kabul eden 29 (14 K, 15 E) öğrencinin ailelerinden yazılı onamlar alındı.

Akran Eğitimcilerin Eğitimi (AEE)

AEE interaktif olarak yapılandırılmış bir programdan oluştu. Program, AE'lerin bağımlılık konusunda temel bilgilerini tamamlamak ve sunum becerilerini geliştirmek üzerine odaklandı. Öğrenciler grup olarak, beş gün süresince ortalama dört saat (20 saat) lik eğitime tabi tutuldu. Eğitimlerin ardından günde iki saat grup çalışması şeklinde afiş ve slogan hazırlığı yapıldı (Toplam 10 saat). Eğitimleri bir bağımlılık danışmanı psikiyatri hemşiresi yürüttü. Eğitim konuları hem bilgiyi hem de güven ve iletişim becerilerini geliştirmeyi amaçladı. Eğitimin ardından üç kez toplandı. Sosyal aktiviteler planlanarak grubun paylaşımının artması ve bağımlılığın önlenmesine yönelik tutumun artması hedeflendi. Son olarak AE'ler ile birlikte akranlarına verilecek eğitim programı oluşturuldu. Ön uygulama olarak AE'ler sunumlarını yaptı, sunumun ardından tartışmalar yolu ile eğitimler değerlendirildi.

Üç okulun 9.,10.,11. ve 12. sınıfta okuyan öğrencilere ders saati içerisinde akran eğitimciler tarafından anket soruları dağıtılarak kendilerinin cevaplamaları istendi. Anketi dolduran öğrencilerden anketlere isim yazmamaları sadece rumuz yazmaları istendi. Çalışmada isim alınmaması, verilerin bağımlılığı önlemede akran eğitimi projesi çerçevesinde akran eğitimciler rehberliğinde toplanması ile bahsedilen risk en aza indirilmeye çalışıldı. Anketlerin doldurulması ortalama 15-20 dakika sürdü.

Veri Toplama Araçları

Uygulamada veriler Sosyo-demografik Soru Formu aracılığı ile toplandı. Soru formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, okul, bölüm, sınıf, sağlık sorunu varlığı, gelir düzeyi, algılanan okul başarısı, devamsızlık, disiplin cezası alma durumu) ve ikinci bölümde ise madde kullanım özelliklerini (madde deneme, madde kullanımı, kullanılan maddenin adı, maddeye ulaşım) içeren toplam 16 soru bulunmaktadır. Soru formu 15 genç üzerinde pilot olarak uygulanmış ve öneriler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Etik Konular

Bu araştırma için Düzce Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan etik kurul izni alındı (Karar no: 2015/23). Araştırmanın uygulaması için Milli Eğitim Müdürlüğü, okul müdürlüklerinden resmi izinler, öğrenci aileleri ve öğrencilerden yazılı onam alındı.

Verilerin Değerlendirilmesi

Elde edilen verilere ait tanımlayıcı değerler ortalama $\pm$ SD, sayı ve % frekanslar olarak hesaplanmıştır. Sigara ve alkol kullanımı üzerine etkili faktörlerin incelenmesinde ilk aşamada tek değişkenli testlerden ki-kare testi, ikinci aşamada ise etkenlerin hepsini birden inceleyen çoklu lojistik regresyon modeli kullanılmıştır. İstatistik anlamlılık düzeyi olarak $P < 0.005$ alınmış ve hesaplamalarda SPSS (PASW 18 lisanslı) paket program kullanılmıştır.

BULGULAR

Yasadışı madde kullanımına ilişkin verilen cevapların dağılımı Tablo 1 de özetlenmiştir. Öğrencilerin en az bir kez esrar kullanma oranı %3.6, ekstazi kullanma oranı %1.6, uçucu kullanma oranı %3.5 ve yeşil reçete ilaç kullanma oranı %0.9'dur. Eroin ve kokain kullanımı bildirilmemiştir.

Öğrencilerin sosyodemografik ve arkadaş özelliklerine göre yasadışı madde kullanım durumlarının dağılımı Tablo 2 de verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde; esrar kullanmayanların sigarayı da hiç denememe olasılığı (%99.6) anlamlı derecede yüksek bulunurken deneme

veya her gün kullanma olasılıkları erkeklerde daha yüksek bulunmuştur (%5.5 deneme, %1.4 hemen hemen her gün kullanım sıklığı) ($p<0.001$).

Kız Meslek Lisesinde okuyan öğrencilerin diğer okul türlerine göre esrar kullanmama olasılığı daha yüksek (%98.5) bulunurken, Endüstri Meslek Lisesinde ise öğrencilerin hemen her gün kullanma sıklığı (%1.7) diğer okullara göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0.001$).

Okul başarısını düşük veya yüksek algılayan öğrencilerde esrar kullanmama olasılığı, okul başarısını orta düzeyde algılayan öğrencilere göre daha düşüktür. Hemen her gün kullanma sıklıkları incelendiğinde ise, okul başarısını düşük ve yüksek algılayanların hemen her gün esrar kullanma sıklığının daha yüksek olduğu saptanmıştır (sırasıyla %1.3, %3.3) ($p<0.001$).

9. sınıfların esrarı hiçbir zaman kullanmama oranı %97.2 iken 10. sınıfta %92.9, 11. Sınıflarda %91.4, 12. Sınıfta %87.8'dir. Esrarı deneme oranı en yüksek 12. sınıftadır (%9.4). Aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.001$).

"Devamsızlık yaparım" diyen öğrencilerde sadece bir kez esrar kullanımı %9.0 iken "devamsızlık yapmam" diyenlerde %0.4, "gerektiğinde devamsızlık yaparım" diyenlerde %2.2'dir. Hemen her gün esrar kullanımı "devamsızlık yaparım" diyenlerde diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur (%2.3) ($p<0.001$).

Disiplin cezası alan (%3.3), polis ile başı derde giren öğrencilerde (%4.2) hemen her gün esrar kullanma alışkanlıklarının diğerlerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu gözlenmiştir ($p<0.001$).

Ailenin gelir düzeyi 3000 TL ve üzerinde ise hemen her gün esrar kullanma sıklığı artmaktadır (%4.1) ($p=0.001$).

Arkadaşı hiç esrar kullanmayan öğrencilerin %0.8'inin hemen her gün esrar kullandığı belirlenmiştir. Ayrıca bir arkadaşın esrar kullanıyor olmasının kendisinin de esrar kullanma sıklığını arttırdığı bulunmuştur ($p<0.001$).

Polis ile başı derde giren arkadaşları olan öğrencilerin hemen her gün esrar kullanma oranı %1.6, ($p<0.001$), arkadaşı hırsızlık yapan (%3.5), çevresinde evden veya okuldan kaçan arkadaşları olan öğrencilerin %1.9 ($p<0.001$), madde kullanan arkadaşları olan öğrencilerin %0.3 bulunmuştur ve aralarındaki fark anlamlı düzeyde yüksektir ($p<0.001$).

Esrara ulaşma oranı arttıkça esrar kullanma oranı da anlamlı düzeyde yükselmektedir ($p<0.001$). Çok kolay ulaşanlarda esrar kullanma sıklığı %7.3 bulunmuş ve bu kategorideki öğrencilerin riski diğerlerinden anlamlı düzeyde yüksektir ($p<0.001$).

Psikolojik tedavi görenlerin %4.7, tedavi görmeyenlerin %0.7 oranında hemen her gün esrar kullandığı gözlenmiştir ve aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.001$).

Yukarıda verilen sonuçlar öğrencilere ait her bir özelliğin tek tek yasadışı madde kullanımı üzerine etkisini göstermektedir. Bu özelliklerin birlikte etkisini incelemek amacıyla; sadece bir kez, haftada 1-5 kez, hemen her gün içenlerin hiç içmeyenlerden farklılıkları çoklu lojistik regresyon ile değerlendirilmiş ve sonuçlar başlıklar halinde sıralanmıştır.

a) Hiçbir Zaman Kullanmamayı Etkileyen Faktörler

Disiplin cezası alanların olmayanlara göre esrarı hiçbir zaman kullanmama sıklığı anlamlı düzeyde düşüktür ($p=0,030$ OR=0,198). Arkadaşı madde kullananların arkadaşları madde kullanmayanlara göre esrar deneme sıklığı anlamlı düzeyde düşüktür (OR=0,170 $p=0,038$). Gelir düzeyi düşük olanların yüksek olanlara göre (OR=23,250 $p=0,002$), arkadaşlarından çoğu sigara içenlerin hepsi sigara kullananlara göre (OR=6,440 $p=0,006$), esrarı hiçbir zaman kullanmama sıklığı anlamlı düzeyde yüksektir.

b) Sadece Bir Kez Esrar Denemeyi Etkileyen Faktörler

Psikiyatrik hastalığı olanların olmayanlara göre esrarı deneme sıklığı anlamlı düzeyde düşüktür (OR=0,108 $p=0,004$).

Gelir düzeyi düşük ve orta olanların gelir düzeyi yüksek olanlara göre esrarı deneme sıklığı anlamlı düzeyde yüksektir (OR=29,492 $p=0,002$), (OR=4,929 $p=0,050$).

c) Haftada 1-5 Kez Esrar Kullanmayı Etkileyen Faktörler

Gelir düzeyi düşük olanların gelir düzeyi yüksek olanlara göre (OR=22,830 $p=0,010$), sırdaşı olanların olmayanlara göre (OR=12,156 $p=0,027$) esrarı haftada 1-5 kez kullanma sıklığı anlamlı düzeyde yüksektir. Okuldan kaçan arkadaşları olanların

olmayanlara göre esrarı haftada 1-5 kez kullanma sıklığı anlamlı düzeyde düşüktür ($p=0,031$ OR=0,126).

Tablo 3 incelendiğinde; sigaranın hemen her gün kullanımı ekstazinin sadece bir kez kullanımı da dikkate alınarak bu maddenin denenmesine neden olduğu söylenebilir. Sigara içme durumunu tanımlayan diğer durumlarda ekstazi kullanımına yönelik bir eğilim tespit edilememiştir ($p<0.001$). Erkeklerde ekstaziyi deneme oranı %2,3 iken kızlarda bu oran %0,6'dır ve aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.001$). Kız Meslek Lisesinde okuyan öğrencilerin ekstazi kullanmama sıklığı %99,2 iken bu oran Endüstri Meslek Lisesinde %96,1, Anadolu Lisesinde %97,1'dir ($p<0.001$).

Ekstazi kullanmama durumu okul başarısı açısından incelendiğinde; kendisini orta düzeyde başarılı algılayan öğrencilerin %98,1 oranında ekstazi kullanmadığı, okul başarısını düşük ve yüksek algılayan öğrencilerin ise daha düşük oranda ekstazi kullanmadığı (sırasıyla; %93,0, %94,9) ve iki grup arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p<0.001$). 9. Sınıfta ekstazi kullanmama sıklığı %99,4'tür. İstatistiksel olarak 9. Sınıf öğrencilerinin diğer sınıflara oranla daha az oranda ekstazi kullandığı söylenebilir ($p<0.001$). "Devamsızlık yaparım" diyen öğrencilerde ekstazi deneme sıklığı %3,8'dir. "Devamsızlık yapmam" ve "gerektiğinde devamsızlık yaparım" diyen öğrencilere göre devamsızlık yapan öğrencilerin ekstazi kullanımını yüksektir ($p<0.001$). Disiplin cezası almış öğrencilerde ekstazi deneme sıklığı %8,3 disiplin cezası almayan öğrencilere göre istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.001$). Polis ile başı derde giren öğrencilerde ekstaziyi deneme, haftada 1-5 kez kullanma ve hemen her gün kullanma polis ile başı derde girmeyen öğrencilere göre yüksektir ve bu bulgu istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.001$).

Aile geliri 3000 TL ve üzeri olanlarda ekstazinin hemen her gün kullanımı %3,6'dır. Bu sıklık aile geliri 3000 TL altındaki gelir düzeyine sahip öğrencilere göre yüksek ve aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.001$). Polis ile başı derde giren arkadaşları olan öğrencilerin %99,1'i, hırsızlık yapan arkadaşı olanların %98,2'si evden veya okuldan kaçan arkadaşı olan öğrencilerin %98,2'si, madde kullanan arkadaşı olanların %99,0'u hiçbir zaman ekstazi kullanmamaktadır ve bu özelliklerde arkadaş

olmayan öğrencilere göre ekstazi kullanım oranı istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.001$). Daha önce psikolojik tedavi görenlerde haftada 1-5 kez ekstazi kullanma oranı %3,1'dir. Ekstaziye ulaşma oranını kolay ve çok kolay olarak değerlendiren öğrencilerde ekstazi deneme ve kullanma oranlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir ($p<0.001$).

Lojistik regresyon sonuçlarına göre; 10. Sınıfta okuyan öğrencilerin 11 ve 12 sınıfta okuyan öğrencilere göre ekstazi kullanım sıklığı anlamlı düzeyde düşüktür (OR=0,000 $p=0,000$).

Tablo 4 incelendiğinde; hiçbir zaman sigara kullanmayanların %99,0'u uçucu kullanmamaktadır. Hemen her gün sigara kullananlarda ise uçucu kullanmama oranı %80'lere düşmektedir ve gruplar arası fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.001$). Erkekler kızlara göre daha yüksek oranda uçucu denemektedir ($p<0.001$). Kız Meslek Lisesinde uçucu maddeyi hiçbir zaman kullanmama oranı %97,5, Endüstri Meslek Lisesinde bu oran %93,3, Anadolu Lisesinde %94,5'dur. Hemen her gün uçucu kullanımı %1,4 ile Endüstri Meslek Lisesi öğrencileri olarak saptanmış, okullar arası fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.004$). Okul başarısını düşük olarak algılayan öğrencilerde uçucu deneme sıklığı diğer gruplardan yüksektir (%9,7). Okul başarısını düşük (%2,2) ve yüksek (%2,8) algılayan öğrencilerde hemen her gün uçucu kullanımının okul başarısını orta (%0,3) algılayan öğrencilere göre yüksek olduğu ve aralarındaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p<0.001$).

9. Sınıfta okuyan öğrencilerin uçucu madde kullanmama sıklığı %96,7'dir. Devamsızlık yaparım diyen öğrencilerde uçucu deneme sıklığı %7,1'dir. Bu oran devamsızlık yapmayan ve gerektiğinde yapan öğrencilerden daha yüksek bir orandır ve istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.001$). Disiplin cezası alan öğrencilerin uçucuyu deneme, haftada 1-5 kez kullanma, hemen her gün deneme sıklıkları disiplin cezası almayanlara göre yüksektir, aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.001$). Polis ile başı derde giren öğrencilerin uçucu deneme sıklığı %13,3'dür. Ailenin gelir düzeyi 3000 TL ve üzerinde hemen her gün uçucu kullanma sıklığı %3,0'dır, bu değer istatistiksel olarak anlamlıdır ($p=0,002$).

Arkadaşlarının hiçbiri uçucu madde kullanmayanların % 98,6'sı, polis ile başı derde

giren arkadaşı olmayanların %97,9'u, hırsızlık yapan arkadaşı olmayan öğrencilerin %96,6'sı, çevresinde evden veya okuldan kaçan arkadaşı olmayan öğrencilerin %97,3'ü, madde kullanan arkadaşı olmayanların %97,8'i uçuca kullanmamaktadır (p < 0.001). Uçuca maddeye ulaşması kolaylaştıkça kullanımının arttığı söylenebilir (p < 0.001).

Sorunlarından bahsedebilecekleri en az bir arkadaşlarının olup olmadığı ile uçuca madde kullanma arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (p=0.138).

Psikolojik tedavi gördüğünü söyleyen öğrencilerin %11,6'sı uçuca maddeyi denemiştir, psikolojik tedavi görmediğini söyleyen öğrencilerde ise bu oran %2,9'dur. Uçuca madde hiçbir zaman kullanmama, uçuca madde deneme, haftada 1-5 kez kullanma, hemen her gün kullanma psikolojik tedavi görme ve görmeme bakımından birbirinden farklı ve bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır (p < 0.001).

Lojistik regresyon sonuçlarına göre;

a) Hiçbir zaman Uçuca Kullanmamayı Etkileyen Faktörler

Polisle başı derde girenlerin girmeyenlere göre (OR=0,018 p=0,004), arkadaşı okuldan kaçanların kaçmayanlara göre (OR=0,046 p=0,033), arkadaşı madde kullananların kullanmayanlara göre (OR=0,17 p=0,020) hiçbir zaman uçuca madde kullanmama sıklığı anlamlı düzeyde düşüktür.

Gelir düzeyi düşük olanların yüksek olanlara göre (OR=0,018 p=0,004), arkadaşı polisle başı derde girenlerin girmeyenlere göre (OR=31,766 p=0,042) hiçbir zaman uçuca madde kullanmama sıklığı anlamlı düzeyde yüksektir.

b) Sadece Bir Kez Uçuca Denemeyi Etkileyen Faktörler

Gelir düzeyi düşük olanların yüksek olanlara göre (OR=134,036 p=0,009) arkadaşı polisle başı derde girenlerin girmeyenlere göre (OR=31,766 p=0,042) uçuca madde deneme sıklığı anlamlı düzeyde yüksektir.

Tablo 1: Öğrencilerin Madde Kullanma Sıklıkları

Kullanılan Maddeler		Sayı	%
Esrar	Hiç Bir Zaman	1876	93,9
	Sadece 1 Kez	72	3,6
	Haftada 1-5 Kez	30	1,5
	Hemen Hemen Her Gün	19	1,0
Ekstazi	Hiç Bir Zaman	1940	97,1
	Sadece 1 Kez	32	1,6
	Haftada 1-5 Kez	13	0,7
	Hemen Hemen Her Gün	12	0,6
İnhalanlar (tiner, bali, bonzai)	Hiç Bir Zaman	1890	94,6
	Sadece 1 Kez	69	3,5
	Haftada 1-5 Kez	23	1,2
	Hemen Hemen Her Gün	15	0,8
Yeşil reçeteye tabi ilaçlar	Hiç Bir Zaman	1956	97,9
	Sadece 1 Kez	17	0,9
	Haftada 1-5 Kez	11	0,6
	Hemen Hemen Her Gün	13	0,7
Eroin	Hiç Bir Zaman	0	0,0
	Sadece 1 Kez	0	0,0
	Haftada 1-5 Kez	0	0,0
	Hemen Hemen Her Gün	0	0,0
Kokain	Hiç Bir Zaman	0	0,0
	Sadece 1 Kez	0	0,0
	Haftada 1-5 Kez	0	0,0
	Hemen Hemen Her Gün	0	0,0
Toplam		1997	100

Tablo 2: Öğrencilerin Esrar Kullanma Durumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi										
		ESRAR								p
		Hiçbir Zaman		Sadece 1 Kez		Haftada 1-5 Kez		Hemen Her gün		
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Sigara	Hiçbir Zaman	1294 _a	99.6	3 _a	0.2	1 _a	0.1	1 _a	0.1	<0,001
	Sadece 1 Kez	180 _b	97.8	3 _b	1.6	1 _{a,b}	0.5	0 _a	0.0	
	Haftada 1-5 Kez	108 _b	94.7	5 _b	4.4	1 _b	0.9	0 _a	0.0	
	Hemen Her gün	294 _c	73.5	61 _c	15.2	27 _c	6.8	18 _b	4.5	
Cinsiyet	Kız	812 _a	98.4	8 _a	1.0	2 _a	0.2	3 _a	0.4	<0,001
	Erkek	1064 _b	90.8	64 _b	5.5	28 _b	2.4	16 _b	1.4	
Okul Türü	Kız Meslek	464 _a	98.5	7 _a	1.5	0 _a	0.0	0 _a	0.0	<0,001
	Endüstri Meslek	848 _b	91.2	44 _b	4.7	22 _b	2.4	16 _b	1.7	
	Düzce Anadolu	564 _c	94.6	21 _b	3.5	8 _b	1.3	3 _a	0.5	
Okul Başarısı	Düşük	199 _a	87.7	18 _a	7.9	7 _a	3.1	3 _{a,b}	1.3	<0,001
	Orta	1479 _b	95.1	47 _b	3.0	21 _b	1.3	9 _b	0.6	
	Yüksek	198 _{a,b}	92.5	7 _b	3.3	2 _{a,b}	0.9	7 _a	3.3	
Sınıf	9. Sınıf	788 _a	97.2	17 _a	2.1	4 _a	0.5	2 _a	0.2	<0,001
	10. Sınıf	585 _b	92.9	24 _{a,b}	3.8	8 _a	1.3	13 _b	2.1	
	11. Sınıf	381 _{b,c}	91.4	18 _b	4.3	16 _b	3.8	2 _{a,c}	0.5	
	12. Sınıf	122 _c	87.8	13 _c	9.4	2 _{a,b}	1.4	2 _{b,c}	1.4	
Devamsızlık	Yapmam	225 _a	98.7	1 _a	0.4	1 _a	0.4	1 _{a,b}	0.4	<0,001
	Gerektiğinde	1246 _a	96.5	28 _a	2.2	10 _a	0.8	7 _b	0.5	
	Yaparım	405 _b	84.7	43 _b	9.0	19 _b	4.0	11 _a	2.3	
Disiplin Cezası Alma Durumu	Evet	190 _a	77.6	32 _a	13.1	15 _a	6.1	8 _a	3.3	<0,001
	Hayır	1686 _b	96.2	40 _b	2.3	15 _b	0.9	11 _b	0.6	
Polis İle Başı Derde Girme	Evet	189 _a	71.9	41 _a	15.6	22 _a	8.4	11 _a	4.2	<0,001
	Hayır	1687 _b	97.3	31 _b	1.8	8 _b	0.5	8 _b	0.5	
Ailenin Geliri	0-1000 TL Arası	686 _a	94.6	24 _a	3.3	13 _a	1.8	2 _a	0.3	<0,001
	1000-3000 TL	1013 _a	94.2	40 _a	3.7	13 _a	1.2	9 _a	0.8	
	3000 TL Ve Üzeri	177 _b	89.8	8 _a	4.1	4 _a	2.0	8 _b	4.1	
Esrar Kullanan Arkadaş Varlığı	Hiçbirisi	94 _b	78.3	18 _b	15.0	7 _b	5.8	1 _b	0.8	<0,001
	Çok Azı	38 _c	59.4	14 _{b,c}	21.9	9 _{b,c}	14.1	3 _{b,c}	4.7	
	Bazıları	10 _d	33.3	11 _c	36.7	6 _c	20.0	3 _c	10.0	
	Çoğunluğu	11 _d	34.4	7 _{b,c}	21.9	3 _{b,c}	9.4	11 _d	34.4	
	Hepsi	190 _a	77.6	32 _a	13.1	15 _a	6.1	8 _a	3.3	
Polis İle Başı Derde Giren Arkadaş Varlığı	Evet	817 _a	89.3	57 _a	6.2	26 _a	2.8	15 _a	1.6	<0,001
	Hayır	1059 _b	97.9	15 _b	1.4	4 _b	0.4	4 _b	0.4	
Hırsızlık Yapan Arkadaş Varlığı	Evet	256 _a	82.3	29 _a	9.3	15 _a	4.8	11 _a	3.5	<0,001
	Hayır	1619 _b	96.1	43 _b	2.6	15 _b	0.9	8 _b	0.5	
Evden Okuldan Kaçan Arkadaşı Varlığı	Evet	573 _a	89.3	42 _a	6.5	15 _a	2.3	12 _a	1.9	<0,001
	Hayır	1303 _b	96.2	30 _b	2.2	15 _b	1.1	7 _b	0.5	
Madde Kullanan Arkadaş Varlığı	Evet	379 _a	81.3	48 _a	10.3	25 _a	5.4	14 _a	3.0	<0,001
	Hayır	1497 _b	97.8	24 _b	1.6	5 _b	0.3	5 _b	0.3	
Daha Önce Psikolojik Tedavi Görme	Evet	106 _a	82.2	13 _a	10.1	4 _a	3.1	6 _a	4.7	<0,001
	Hayır	1770 _b	94.8	59 _b	3.2	26 _a	1.4	13 _b	0.7	
Esrara Ulaşım	Çok Zor	765 _a	98.2	11 _a	1.4	3 _a	0.4	0 _a	0.0	<0,001
	Zor	123 _b	93.9	3 _{a,b}	2.3	5 _b	3.8	0 _{a,b}	0.0	
	Bilmiyorum	656 _{a,b}	97.2	16 _a	2.4	2 _a	0.3	1 _a	0.1	
	Kolay	169 _c	82.0	28 _c	13.6	6 _b	2.9	3 _b	1.5	
	Çok kolay	163 _c	79.1	14 _b	6.8	14 _b	6.8	15 _c	7.3	

* Aynı satır içinde farklı sütunlarda sayıların yanında verilen tamamen farklı harfler anlamlı farklılık gösteren sütunları belirtmektedir.

Tablo 3. Öğrencilerin Ekstazi Kullanma Durumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

		EKSTAZİ								p
		Hiçbir Zaman		Sadece 1 Kez		Haftada 1-5 Kez		Hemen Her gün		
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Sigara	Hiçbir Zaman	1297 _a	99.8	2 _a	0.2	0 _a	0.0	0 _a	0.0	<0,001
	Sadece 1 Kez	183 _a	99.5	0 _a	0.0	1 _b	0.5	0 _a	0.0	
	Haftada 1-5 Kez	113 _a	99.1	1 _a	0.9	0 _{a,b}	0.0	0 _{a,b}	0.0	
	Hemen Her gün	347 _b	86.8	29 _b	7.2	12 _b	3.0	12 _b	3.0	
Cinsiyet	Kız	816 _a	98.9	5 _a	0.6	2 _a	0.2	2 _a	0.2	0,001
	Erkek	1124 _b	95.9	27 _b	2.3	11 _a	0.9	10 _a	0.9	
Okul Türü	Kız Meslek	467 _a	99.2	4 _a	0.8	0 _a	0.0	0 _a	0.0	0,001
	Endüstri Meslek	894 _b	96.1	15 _a	1.6	9 _b	1.0	12 _b	1.3	
	Anadolu Lisesi	579 _b	97.1	13 _a	2.2	4 _{a,b}	0.7	0 _a	0.0	
Okul Başarısı	Düşük	211 _a	93.0	10 _a	4.4	5 _a	2.2	1 _a	0.4	<0,001
	Orta	1526 _b	98.1	17 _b	1.1	8 _b	0.5	5 _a	0.3	
	Yüksek	203 _a	94.9	5 _{a,b}	2.3	0 _b	0.0	6 _b	2.8	
Sınıf	9. Sınıf	806 _a	99.4	4 _a	0.5	1 _a	0.1	0 _a	0.0	<0,001
	10. Sınıf	605 _b	96.0	10 _b	1.6	6 _b	1.0	9 _b	1.4	
	11. Sınıf	398 _b	95.4	11 _{b,c}	2.6	6 _b	1.4	2 _b	0.5	
	12. Sınıf	131 _b	94.2	7 _c	5.0	0 _{a,b}	0.0	1 _b	0.7	
Devamsızlık	Yapmam	226 _a	99.1	1 _a	0.4	0 _a	0.0	1 _{a,b}	0.4	<0,001
	Gerektiğinde	1269 _a	98.3	13 _a	1.0	5 _a	0.4	4 _b	0.3	
	Yaparım	445 _b	93.1	18 _b	3.8	8 _b	1.7	7 _a	1.5	
Disiplin Cezası Alma Durumu	Evet	214 _a	87.3	20 _a	8.2	7 _a	2.9	4 _a	1.6	<0,001
	Hayır	1726 _b	98.5	12 _b	0.7	6 _b	0.3	8 _b	0.5	
Polis İle Başı Derde Girme	Evet	227 _a	86.3	21 _a	8.0	7 _a	2.7	8 _a	3.0	<0,001
	Hayır	1713 _b	98.8	11 _b	0.6	6 _b	0.3	4 _b	0.2	
Ailenin Geliri	0-1000 TL Arası	708 _a	97.7	12 _a	1.7	4 _a	0.6	1 _a	0.1	<0,001
	1000-3000 TL	1048 _a	97.5	16 _a	1.5	7 _a	0.7	4 _a	0.4	
	3000 TL Ve Üzeri	184 _b	93.4	4 _a	2.0	2 _a	1.0	7 _b	3.6	
Yakın Arkadaş Varlığı	Evet	1635 _a	97.3	28 _a	1.7	10 _a	0.6	8 _a	0.5	0,278
	Hayır	304 _a	96.5	4 _a	1.3	3 _a	1.0	4 _a	1.3	
Polis İle Başı Derde Giren Arkadaş Varlığı	Evet	868 _a	94.9	27 _a	3.0	10 _a	1.1	10 _a	1.1	<0,001
	Hayır	1072 _b	99.1	5 _b	0.5	3 _b	0.3	2 _b	0.2	
Hırsızlık Yapan Arkadaş Varlığı	Evet	285 _a	91.6	15 _a	4.8	5 _a	1.6	6 _a	1.9	<0,001
	Hayır	1655 _b	98.2	17 _b	1.0	8 _b	0.5	6 _b	0.4	
Evden Okuldan Kaçan Arkadaşı Varlığı	Evet	610 _a	95.0	16 _a	2.5	8 _a	1.2	8 _a	1.2	0,002
	Hayır	1330 _b	98.2	16 _b	1.2	5 _b	0.4	4 _b	0.3	
Madde Kullanan Arkadaş Varlığı	Evet	425 _a	91.2	21 _a	4.5	9 _a	1.9	11 _a	2.4	<0,001
	Hayır	1515 _b	99.0	11 _b	0.7	4 _b	0.3	1 _b	0.1	
Daha Önce Psikolojik Tedavi Görme	Evet	120 _a	93.0	3 _a	2.3	4 _a	3.1	2 _a	1.6	0,006
	Hayır	1820 _b	97.4	29 _a	1.6	9 _b	0.5	10 _a	0.5	
Ekstaziye Ulaşım	Çok Zor	798 _a	98.9	7 _a	0.9	1 _a	0.1	1 _a	0.1	<0,001
	Zor	130 _a	97.0	3 _{a,b}	2.2	1 _a	0.7	0 _{a,b}	0.0	
	Bilmiyorum	755 _a	98.7	8 _a	1.0	2 _a	0.3	0 _a	0.0	
	Kolay	116 _b	91.3	9 _b	7.1	0 _a	0.0	2 _{b,c}	1.6	
	Çok kolay	138 _b	85.7	5 _b	3.1	9 _b	5.6	9 _c	5.6	

*Aynı satır içinde farklı sütunlarda sayıların yanında verilen tamamen farklı harfler anlamlı farklılık gösteren sütunları belirtmektedir.

Tablo 4: Öğrencilerin Uçucu Kullanma Durumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

		UÇUCULAR								p
		Hiçbir Zaman		Sadece 1 Kez		Haftada 1-5 Kez		Hemen Her gün		
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Sigara	Hiçbir Zaman	1286 _a	99.0	9 _a	0.7	3 _a	0.2	1 _a	0.1	<0,001
	Sadece 1 Kez	176 _b	95.7	5 _b	2.7	3 _b	1.6	0 _a	0.0	
	Haftada 1-5 Kez	106 _b	93.0	6 _b	5.3	2 _b	1.8	0 _a	0.0	
	Hemen Her gün	322 _c	80.5	49 _c	12.2	15 _b	3.8	14 _b	3.5	
Cinsiyet	Kız	803 _a	97.3	13 _a	1.6	7 _a	0.8	2 _a	0.2	<0,001
	Erkek	1087 _b	92.7	56 _b	4.8	16 _a	1.4	13 _b	1.1	
Okul Türü	Kız Meslek	459 _a	97.5	10 _a	2.1	2 _a	0.4	0 _a	0.0	0,004
	Endüstri Meslek	868 _b	93.3	39 _b	4.2	10 _{a,b}	1.1	13 _b	1.4	
	Anadolu Lisesi	563 _b	94.5	20 _{a,b}	3.4	11 _b	1.8	2 _a	0.3	
Okul Başarısı	Düşük	191 _a	84.1	22 _a	9.7	9 _a	4.0	5 _a	2.2	<0,001
	Orta	1499 _b	96.3	41 _b	2.6	12 _b	0.8	4 _b	0.3	
	Yüksek	200 _c	93.5	6 _b	2.8	2 _b	0.9	6 _a	2.8	
Sınıf	9. Sınıf	784 _a	96.7	22 _a	2.7	3 _a	0.4	2 _a	0.2	<0,001
	10. Sınıf	595 _b	94.4	20 _a	3.2	5 _a	0.8	10 _b	1.6	
	11. Sınıf	385 _b	92.3	20 _a	4.8	11 _b	2.6	1 _{a,c}	0.2	
	12. Sınıf	126 _b	90.6	7 _a	5.0	4 _b	2.9	2 _{b,c}	1.4	
Devamsızlık	Yapmam	221 _a	96.9	4 _a	1.8	1 _a	0.4	2 _a	0.9	<0,001
	Gerektiğinde	1251 _a	96.9	31 _a	2.4	7 _a	0.5	2 _b	0.2	
	Yaparım	418 _b	87.4	34 _b	7.1	15 _b	3.1	11 _a	2.3	
Disiplin Cezası Alma Durumu	Evet	201 _a	82.0	27 _a	11.0	11 _a	4.5	6 _a	2.4	<0,001
	Hayır	1689 _b	96.4	42 _b	2.4	12 _b	0.7	9 _b	0.5	
Polis İle Başı Derde Girme	Evet	203 _a	77.2	35 _a	13.3	14 _a	5.3	11 _a	4.2	<0,001
	Hayır	1687 _b	97.3	34 _b	2.0	9 _b	0.5	4 _b	0.2	
Ailenin Geliri	0-1000 TL Arası	689 _a	95.0	28 _a	3.9	6 _a	0.8	2 _a	0.3	=0,002
	1000-3000 TL	1020 _a	94.9	36 _a	3.3	12 _{a,b}	1.1	7 _a	0.7	
	3000 TL Ve Üzeri	181 _a	91.9	5 _a	2.5	5 _b	2.5	6 _b	3.0	
Uçucu Kullanan Arkadaş Varlığı	Hiçbirisi	100 _b	77.5	22 _b	17.1	6 _b	4.7	1 _{a,b}	0.8	0,138
	Çok Azı	40 _{b,c}	66.7	11 _b	18.3	7 _{b,c}	11.7	2 _b	3.3	
	Bazıları	12 _c	48.0	8 _b	32.0	5 _c	20.0	0 _{a,b}	0.0	
	Çoğunluğu	11 _c	45.8	3 _b	12.5	1 _{b,c}	4.2	9 _c	37.5	
	Hepsi	719 _a	98.6	9 _a	1.2	1 _a	0.1	0 _a	0.0	
Yakın Arkadaş Varlığı	Evet	1585 _a	94.3	63 _a	3.7	22 _a	1.3	11 _a	0.7	0,138
	Hayır	304 _a	96.5	6 _a	1.9	1 _a	0.3	4 _a	1.3	
Polis İle Başı Derde Giren Arkadaş Varlığı	Evet	831 _a	90.8	53 _a	5.8	19 _a	2.1	12 _a	1.3	<0,001
	Hayır	1059 _b	97.9	16 _b	1.5	4 _b	0.4	3 _b	0.3	
Hırsızlık Yapan Arkadaş Varlığı	Evet	262 _a	84.2	28 _a	9.0	13 _a	4.2	8 _a	2.6	<0,001
	Hayır	1628 _b	96.6	41 _b	2.4	10 _b	0.6	7 _b	0.4	
Evden Okuldan Kaçan Arkadaşı Varlığı	Evet	572 _a	89.1	43 _a	6.7	16 _a	2.5	11 _a	1.7	<0,001
	Hayır	1318 _b	97.3	26 _b	1.9	7 _b	0.5	4 _b	0.3	
Madde Kullanan Arkadaş Varlığı	Evet	393 _a	84.3	44 _a	9.4	17 _a	3.6	12 _a	2.6	<0,001
	Hayır	1497 _b	97.8	25 _b	1.6	6 _b	0.4	3 _b	0.2	
Daha Önce Psikolojik Tedavi Görme	Evet	107 _a	82.9	15 _a	11.6	4 _a	3.1	3 _a	2.3	<0,001
	Hayır	1783 _b	95.4	54 _b	2.9	19 _b	1.0	12 _b	0.6	
Uçuculara Ulaşım	Çok Zor	719 _a	98.6	9 _a	1.2	1 _a	0.1	0 _a	0.0	<0,001
	Zor	106 _{a,b}	96.4	4 _{a,b,c}	3.6	0 _{a,b}	0.0	0 _{a,b}	0.0	
	Bilmiyorum	594 _b	96.9	17 _c	2.8	2 _a	0.3	0 _a	0.0	
	Kolay	186 _c	88.6	16 _b	7.6	6 _{b,c}	2.9	2 _b	1.0	
	Çok kolay	282 _c	85.2	22 _b	6.6	14 _c	4.2	13 _c	3.9	

*Aynı satır içinde farklı sütunlarda sayıların yanında verilen tamamen farklı harfler anlamlı farklılık gösteren sütunları belirtmektedir.

TARTIŞMA

Düzce ilindeki üç lisede madde kullanım sıklıkları ve etkileyen faktörleri belirlemek için yapılan bu çalışmada, bu konu ile ilgili tüm çalışmalarda olduğu gibi öğrencilerin doğru bilgi vermemesi bir risk olarak kabul edilmiştir. Madde kullanım oranların olduğundan daha düşük çıkması muhtemeldir. Tartışma bölümü madde kullanım sıklıkları ve kullanımı etkileyen faktörler olarak iki başlıkta sunulmuştur.

Madde Kullanım Sıklıkları

Bu çalışmada öğrencilerin en az bir kez esrar kullanma oranı %3.6, ekstazi kullanma oranı %1.6, uçucu kullanma oranı %3.5 yeşil reçete ilaç kullanma oranı % 0.9'dur. Eroin ve kokain kullanımı bildirilmemiştir (Tablo 1). İstanbul'da yapılan araştırmada flunitrazepam kullanım yaygınlığı %4.4, benzodiazepin kullanım yaygınlığı %3.7 ve ekstazi kullanım yaygınlığı %3.1olarak bulunmuştur (2). Bu çalışmaya göre çalışmamızdaki ekstazi kullanım oranları düşük görünmektedir. İstanbul'da yapılan başka bir çalışmada ise yaşam boyu en az bir kez uçucu kullanma oranı % 8.8 olarak bulunmuştur (14). Çalışmamızda ise en az bir kez uçucu kullanma oranı %3.5'tir (Tablo 1). İstanbul'da yapılan bu iki çalışmaya göre çalışmamızda uçucu kullanma oranı daha düşük bulunmuştur. Kolay ulaşılması nedeniyle daha sık kullanım bildirilen uçucuların çalışmamızda esrar kullanımına göre düşük oranlarda kullanımı ilgi çekicidir. Bu oran Ögel (2)'in 2004 yılında İstanbul'da yaptıkları çalışmadaki yaşam boyu esrar kullanım oranından (%5,8) yüksektir. Son yıllarda kullanımında en hızlı artış gösteren maddenin esrar olduğu bildirilmektedir (2). İlimizde de daha önceki oran bilinmediği için kıyaslama yapılamamakla birlikte Türkiye'deki genel artışın bir sonucu olduğu söylenebilir.

Yapılan epidemiyolojik çalışma sonuçlarına göre ülkemizde madde kullanım oranının Avrupa ülkelerine ve ABD e göre daha düşük oranlarda olduğu ancak kullanım sıklığında artış olduğu bildirilmektedir (15). Amerika Birleşik Devletleri'nde lise öğrencileri ile yapılan geniş çaplı bir araştırmada son 30 gün içerisinde öğrencilerin %23.4'ünün esrar

kullandığı belirlenmiştir (7). Bu oran ülkemizdeki oranlara göre oldukça yüksektir. Ancak 2001 ve 2004 yıllarında aynı yöntem ile yapılan iki çalışmanın İstanbul verileri kıyaslandığında tütün ve alkol dışındaki bütün maddelerin kullanım yaygınlığında artış görülmüştür. Yüksek artışı gösteren maddeler sırasıyla esrar, flunitrazepam, ekstazi, uçucular, eroin ve benzodiazepinlerdir (2).

Madde Kullanımını Etkileyen Faktörler

Ergenlerde madde kullanım sıklıkları değerlendirildiğinde erkeklerin kızlara oranla madde kullanımının fazla olduğu görülmektedir (Tablo 2). Çalışmamızda uçucu, esrar, ekstazi kullanım oranları kızlarda erkeklere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük çıkmıştır. Ancak Ögel ve ark (2000) yaptıkları çalışmada uçucu madde kullanımında cinsiyet farkı saptanmamıştır (14). Yazarlar diğer maddelerle karşılaştırıldığında uçucu madde kullananlar arasında cinsiyet farkının olmaması dikkat çekici bir bulgu olarak değerlendirmişlerdir. Bu sonuçta uçucu maddelerin diğer maddelere göre kolaylıkla ulaşılabilmesinin rolünün olabileceği düşünülmektedir. 2005 yılında İstanbul'da yapılan bir çalışmada madde kullanım riski erkeklerde eroin için 10 kat, esrar için yaklaşık 4 kat, ekstazi için ise yaklaşık 3 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (2). Başka bir çalışmanın sonuçlarına göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla madde kullanımına daha olumlu baktıkları, maddeleri kullanabileceklerine ilişkin daha olumlu görüşe sahip oldukları belirlenmiştir (16). Çalışmamızda okullara göre madde kullanım sıklığına bakıldığında en çok esrar, ekstazi kullanımının Endüstri Meslek Lisesinde olduğu, Anadolu Lisesinin ikinci sırada yer aldığı görülmüştür. Bu sonucun okullardaki kız erkek popülasyonu ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Kız Meslek Lisesinde esrar ve ekstazi kullanımının yok denecek kadar olması, yeşil reçeteli ilaç kullanma durumu ile okul değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaması cinsiyet değişkeni etkisinden kaynaklanmaktadır.

Lise öğrencilerinin madde kullanımına ilişkin tutumlarının incelendiği bir çalışmada, yaşı küçük olanların maddeye kullanımına karşı olumsuz tutumları var iken yaş büyüdükçe maddelere karşı

olumlu tutum geliştirdikleri görülmüştür (17). Çalışmamızda da öğrencilerin esrarı deneme oranı en yüksek 12. sınıftadır (%9.4) (Tablo 2). Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir çalışmada esrar kullanma yaşı 13.8, ülkemizdeki bir çalışmada uçucu madde kullanım yaşı 16 olarak bildirilmiştir (14,17).

Çalışmadaki önemli diğer bulgu algılanan okul başarısının düşük olan öğrencilerin uçucu, esrar, ekstazi kullanma konusunda daha riskli olduğudur (Tablo 2,3,4). Yapılan çalışmalarda düşük akademik başarı madde kullanımında önemli risklerden biri olarak kabul edilmektedir (3,10,18). Uçucu kullananların %38'inin sınıf tekrarı yaptıkları, %90'ının diploma alamadan eğitimlerini bırakmak zorunda kaldıkları bildirilmiştir (19). Akademik başarı ile birlikte okula devamsızlık yapma, disiplin cezası alma ve polisle başı derde girme değişkenlerinin birbiri ile ilişkili sorunlar olduğu düşünülmektedir. Okul ile bağlantının herhangi bir nedenle azalması okul başarısını düşürebileceği gibi, okul saatlerinde akranları ile riskli ortamlarda vakit geçirme ve riskli davranışlarda bulunma olasılığını arttırabilmektedir. Ayrıca çalışmamızdaki evden okuldan kaçan arkadaş varlığının esrar kullanma sıklığını arttırdığı bulgusu da bu veriyi desteklemektedir (Tablo 2). İngiltere'de yürütülen bir çalışmada devamsızlık yapan ve yapmayan öğrencilerin yasa dışı madde kullanma durumları incelenmiştir. Devamsızlık yapan öğrencilerin yapmayanlara göre iki kattan fazla oranda madde kullandıkları saptanmıştır (22). Madde kullanmaya başlayan ergen madde kullanımının getirdiği sorunlarla karşı karşıya gelmeye başlayacaktır. Bu sorunlar arasında suç işleme, polisle başı derde girme, okulda disiplin cezası alma gibi. Madde bağımlılığı ve ardından gelen istenmeyen sonuçların diğer bir nedeni madde kullanan ergenin altta var olan antisosyal kişilik yapısı, davranış sorunlarının olması ile de açıklanabilir.

Çalışmada arkadaş etkisi; evden/okuldan kaçan arkadaşının olması, hırsızlık yapan arkadaşının olması, polisle başı derde giren arkadaşının olması, madde kullanan arkadaşının olması değişkenleri ile incelenmiştir. Çalışmada esrar ve uçucu kullanımında ve arkadaş ile ilgili bütün değişkenlerde madde kullanma sıklığının arttığı gözlenmiştir (Tablo 2, Tablo 4). Çalışmamızda lojistik regresyon sonuçları da polisle başı derde girenlerin, arkadaş okuldan

kaçanların, arkadaşı madde kullananların diğerlerine göre uçucu deneme ve kullanma sıklıkları arttığını göstermektedir. Literatürde akran etkisinin madde kullanımı üzerine etkisi ile ilgili sonuçların hemen hepsi bu değişkenin ergenin maddeye başlama, devam etme sürecinde oldukça güçlü etkisi olduğunu göstermektedir. İngiltere'de ergenler ile yapılan bir çalışmada cannabis kullanımı üzerinde arkadaş etkisinin oldukça önemli olduğuna vurgu yapılmış, özellikle ergenin sınıf arkadaşı, komşusu, aynı cinsiyetteki arkadaşı, en yakın arkadaşı olarak tanımladığı kişilerin madde kullanımında referans grup olduğu bildirilmiştir (13). Başka bir çalışmada ise, öğrencinin madde kullanan arkadaşının bulunmasının madde kullanma riskini 6 kat arttığı bildirilmiştir (5). Davranış bozukluğu gösteren ergenler benzer özellikte arkadaşlara sahip olmaktadır. Ergenin madde kullanan, polisle başı belaya giren, disiplin cezası alan arkadaşının olması madde kullanma riskini arttırdığı bildirilmektedir (1). Çalışmamızın bulguları da literatür bilgisiyle benzerlik göstermektedir. Ergenin bağımlılıklardan uzak durmasını sağlayan koruyucu faktörler arasında olumlu özelliklere sahip akranlarının olması önemli bir yere sahiptir (3).

Maddenin kolay sağlanabilir olması durumuna göre gelir durumu değişkeni farklılıklar gösterebilmektedir. Ögel (2005)'in çalışmasında yüksek gelir düzeyine sahip olan ailelerin çocuklarında düşük gelir düzeyine sahip olanlara göre flunitrazepam kullanım riskinin daha yüksek olduğu görülmüştür (2). Bizim çalışmamızda ise esrar ve uçucu kullanımında gelir düzeyinin düşük olmasının bu maddeleri kullanma risklerini arttırdığı görülmektedir. Bu sonuç söz konusu maddelerin diğer maddelere göre ulaşımının görece daha kolay olması ile açıklanabilir.

Ergenlerde madde kullanım nedenleri ve risk faktörlerini inceleyen hemen her çalışmada ergende davranış bozukluğu, hiperaktivite, agresif, içe kapanık, depresif, umutsuz, kaygılı ve psikolojik travma geçirmiş olan ergenlerin madde kullanmada riskli grup olduğunu bildirmektedir (1,3,9,10,18,23). Çalışmamızda daha önce psikolojik tedavi görenlerin esrar ve uçucu kullanma oranlarının yüksek olduğu görülmektedir (<0,001, <0,001) (Tablo 2, Tablo 4) (p<0,001). Bunun nedeni yukarıda sayılan nedenlerden biri ya da birkaçının ergenin bireysel özellikleri arasında var olması olabilir. Ancak

bireysel özelliklerin her madde için daha ayrıntılı değerlendirilmesi madde kullanım riskleri hakkında daha kapsamlı bilgi edinmemizi sağlayacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmada öğrencilerin en az bir kez esrar kullanma oranı %3.6, ekstazi kullanma oranı %1.6, uçucu kullanma oranı %3.5'tir. Tüm maddelerde erkek, Endüstri Meslek Lisesinde okuyan ve 12. sınıflarda olan öğrencilerin madde kullanım sıklığının diğerlerine göre fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca madde kullanan arkadaş olması, okul başarısının düşük olması, devamsızlık yapma, disiplin cezası alma, polisle başı derde girme durumlarının madde kullanımını arttırdığı görülmüştür.

Bu sonuçlar doğrultusunda; Öğrencilerin lise dönemine henüz geçmeden bireysel, ailesel ve okul özellikleri dikkate alınarak hazırlanmış koruyucu/önleyici müdahalelerin planlanması,

Öğrencilerin madde kullanma nedenlerini daha derinlemesine değerlendirmeye olanak veren nitel çalışmaların yapılması,

Madde kullanmaya neden olabilecek risk faktörleri yanında koruyucu faktörleri yordayan çalışmaların planlanması,

Okulların müfredatları dışında geliştirdikleri ilgi çekici sosyal ve kültürel faaliyetler oluşturulması,

Öğrencilerin aile-okul-yaşadığı çevre özelliklerini kapsayan yerel düzeyde ilgili tüm kurumların işbirliği ile önleyici projeler yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- 1- Karatay GG, Kubilay G. Sosyoekonomik düzeyi farklı iki lisede madde kullanma durumu ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi 2004; 1:57-70.
- 2- Ögel K. Madde kullanım bozuklukları epidemiyolojisi. Türkiye Klinikleri J Int MedSci 2005; 1:61-64.
- 3- Alikışıfoğlu M, Ercan O. Ergenlerde madde kullanımı. Türkiye Klinikleri J Peditr Sci 2006; 2:76-83.
- 4- Currie C, Roberts C, Morgan A, et.al.(Eds.) Young people's health in context: International

- report from the HBSC 2001/2002 survey. WHO policy series: Health policy for children and adolescents. Issue 4. Copenhagen, Denmark: WHO Regional Office for Europe, 2004.
- 5- Smith DC, Davis JP, Ureche DJ, Dumas, TM. Six month outcomes of a peer-enhanced community reinforcement approach for emerging adults with substance misuse: a preliminary study. Journal of Substance Abuse Treatment, 2016; 61: 66–73.
- 6- Erdem G, Eke CY, Ögel K, Taner S. Lise öğrencilerinde arkadaş özellikleri ve madde kullanımı. Bağımlılık Dergisi 2006; 7: 111-116.
- 7- Kann L, Kinchen S, Shanklin SL, et al. Youth risk behavior surveillance United States, 2013. Morbidity and Mortality Weekly Report 2014; 63:1-168.
- 8- Ögel K, Taner S, Eke C, Erol B. İstanbul'da öğrencilerde riskli davranışlar araştırması. İstanbul: Yeniden yayın no: 6; 2005:111-116.
- 9- Yüncü Z. Adolesan dönemde alkol-madde kötüye kullanımı. Türkiye Klinikleri J FamMed-Special Topics 2013; 4:63-70.
- 10- Marschall-Lévesque S, Castellanos-Ryan N, Vitaro, F, Séguin JR. Moderators of the association between peer and target adolescent substance use, Addictive Behaviors 2014; 3: 48–70
- 11- Gökgöz Ş, Koçoğlu G. Adolesan çağda sigara ve alkol içme davranışı. Fırat Tıp Dergisi 2007; 12: 214-218.
- 12- van den Bree MB, Pickworth WB. Risk factors predicting changes in marijuana involvement in teenagers. Arch Gen Psychiatry 2005; 62:311-319.
- 13- Brook JS, Brook DW, Arencibia-Mireles O, et al. Risk factors for adolescent marijuana use across cultures and across time. J Genet Psychol 2001; 162: 357-374.
- 14- McVicar D, Polanski A. Peer effects in UK adolescent substance use: never mind the classmates? Oxford Bulletin Of Economics And Statistics 2014; 76: 589-604.
- 15- Ögel K, Tamar D, Evren C, Çakmak D. Uçucu madde kullanımının yaygınlığı: Çok merkezli bir araştırmanın verilerinin değerlendirilmesi. Anadolu Psikiyatri Dergisi 2000; 1:220-224
- 16- Yüncü Z, Aydın C, Coşkunol H, ve ark. Çocuk ve ergenlere yönelik bir bağımlılık merkezine iki yıl süresince başvuran

- olguların sosyodemografik değerlendirilmesi. *Journal of Dependence* 2006, 7: 31-37.
- 17- Aksoy K. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ve bu tutumlara etki eden değişkenlerin incelenmesi (Malatya ili örneği). Yüksek lisans tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- 18- Siqueira I, Diab M, Bodian C, Rolnitzky L. The relationship of stress and coping methods to adolescent marijuana use. *Substance Abuse* 2001; 22: 157-165.
- 19- Evren C, Evren B, Bozkurt M. Tobacco use among 10th grade students in Istanbul and related variables. *Asian Journal Of Psychiatry* 2014; 8: 69-75.
- 20- Kaya B, Özcan ME. Uçucu bağımlılığı ve kötüye kullanımı: Epidemiyoloji, Risk Grupları ve Önleme Programlarının Gerekliliği. *Klinik Psikiyatri* 1999; 2:189-196
- 21- Sutherland I, Shepherd, JP. Social dimension of substance use. *Addiction* 2001; 96: 445-458.
- 22- Görker I. Çocuk ve ergenlerde alkol kullanımı ve alkol bağımlılığı. *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics* 2010;3;100-116.